

Justyna Szulich-Kałuża

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6845-168X>

Reprezentacje duchowości w Internecie. Wybrane aspekty mediatyzacji duchowości

Representations of spirituality on the Internet.
Selected aspects of the mediatization of spirituality

Abstract

Purpose: The basic research problem of this article is to describe online representations of different forms of spirituality and to identify their characteristics. The representations are treated as one of the symptoms of the process of the mediatization of spirituality and are modeled on the social representations of Serge Mascovici. **Method:** In the author's analyses, quantitative and qualitative analysis of the content of websites was used to show textual realizations of representations of spirituality. The research material for the content analysis is a catalog of sites with 100 natural search results using Google's Internet search engine and the keyword spirituality. **Results:** The article contains a description of media representations of spirituality: spirituality in popular science literature; spirituality of religious communities, institutions, associations; relationship: spirituality – media and relationship: spirituality – science. Media constructions were also presented: religious spirituality (theistic), Christian spirituality, non-religious spirituality (without religion), inclusive spirituality and different configurations of new spiritualities. **The cognitive value:** The presented findings are part of the systematization of research on the processes of the mediatization of spirituality on the Internet in the context of the mechanism of extension mediatization.

Keywords

mediatization, spirituality, theory of social representations, content analysis

Abstrakt

Cel: Zasadniczym problemem badawczym podjętym w artykule jest deskrypcja internetowych reprezentacji różnorodnych form duchowości i wskazanie ich cech dystynktywnych. Reprezentacje potraktowane są jako jeden z symptomów procesu mediatyzacji duchowości i są wzorowane na społecznych tekstowych reprezentacjach Sergie Mascoviciego. **Metoda:** W analizach własnych wykorzystano ilościową i jakościową analizę zawartości witryn internetowych w celu pokazania tekstowych realizacji reprezentacji duchowości. **Materiałem badawczym do analizy zawartości** jest korpus tekstów obejmujący 100 naturalnych wyników wyszukiwania za pomocą internetowej wyszukiwarki *Google* i słowa kluczowego *duchowość*. **Wyniki:** W artykule dokonano deskrypcji medialnych reprezentacji duchowości z wyszczególnieniem duchowości w literaturze popularnonaukowej; duchowości wspólnot zakonnych, instytucji, stowarzyszeń; relacji między duchowością a mediami oraz między duchowością a nauką. Zaprezentowano także medialne modele: duchowości religijnej (teistycznej), duchowości chrześcijańskiej, duchowości pozareligijnej (bez religii), duchowości inkluzywnej oraz różnorodnych konfiguracji nowych duchowości. **Wartość poznawcza:** Zaprezentowane ustalenia wpisują się w systematyzację badań nad procesami mediatyzacji duchowości w Internecie w kontekście teorii społecznych reprezentacji oraz mechanizmu *extension* mediatyzacji.

Słowa kluczowe

mediatyzacja, duchowość, teoria społecznych reprezentacji, analiza zawartości

Wprowadzenie

Podjęte w artykule refleksje sytuują się w nurcie badań nad mediatyzacją indywidualnych i społecznych sfer życia. Powszechnie jest ona rozumiana jako adaptacja do logiki funkcjonowania mediów systemów i domen społecznych, politycznych, religijnych, kulturowych. Na potrzeby niniejszego artykułu skonkretyzujemy definicyjne ustalenia mediatyzacji do wymiaru kreowania treści o duchowości w tekstach internetowych. Zasadniczym zadaniem badawczym jest eksploracja medialnych reprezentacji typów duchowości, jej przejawów, cech dystynktywnych oraz zestawów skojarzeń i kodów odnoszących się do licznych wymiarów życia duchowego. Deskrypcja reprezentacji duchowości przedstawiona zostanie w perspektywie założeń teorii reprezentacji społecznych Serge Mascoviciego i z odniesieniem do mechanizmu *extension* mediatyzacji, którego jedną z konsekwencji jest interpretacyjne ramowanie rzeczywistości. W podjętych refleksjach przyjęto dwa porządkujące założenia. Po pierwsze, Internet jest kluczowym kanałem przekazu treści powszechnie dostępnych, a po drugie, teksty internetowe aktywne współtworzą rzeczywistość społeczną i zgodnie z teorią *from medium to meaning* Stewarta Hoovera¹ są konstruktami semantycznymi generującymi znaczenia oraz ramującymi sposób ich interpretacji. Funkcja semiotyczna Internetu, polegająca na kodowaniu i formatowaniu komunikatów, będzie właściwą perspektywą identyfikowania procesu mediatyzacji fenomenu duchowości w wymiarze indywidualnym i społecznym. W eksploracji medialnych reprezentacji duchowości za ramę analityczną posłużyła ilościowa i jakościowa analiza zawartości. Dobierając materiał badawczy do analizy szczegółowej posiłekowano się zasobami popularnej internetowej wyszukiwarki Google (<https://www.google.com>) i słowem kluczowym: *duchowość*, które posłużyło do otrzymania listy witryn internetowych poddanych szczegółowej analizie.

W pierwszej części artykułu omówione są teorie mediatyzacji z zachowaniem sekwencji ujęć od ogólnych do bardziej detalicznych i wskazane teoretycznych ustaleń na temat mediatyzacji duchowości. Następnie przybliżone są założenia metodologiczne i organizacja badań własnych. W części trzeciej przedstawiono wyniki analizy reprezentacji duchowości, traktując internetowe przekazy jako medialne konstrukty elementów treściowych o duchowości. Całość refleksji zostanie podsumowana w konkluzjach i uwagach końcowych, gdzie wskazane zostaną także kwestie, wymagające dalszego rozstrzygnięcia bądź doprecyzowania.

¹ S. Hoover, *Complexities: case of religious cultures*, w: K. Lundby (red.), *Mediatization: Concept, Change, Consequences*, New York 2009, s. 123–138.

Teorie mediatyzacji – koncepcje i konsekwencje

Termin mediatyzacja jest centralnym pojęciem używanym w teoriach podkreślających intensywny wzrost znaczenia mediów w przestrzeni życia społecznego. Za autora pojęcia uważa się szwedzkiego socjologa i badacza mediów Kenta Aspa, który zastosował je w 1986 roku, opisując relacje na linii media – polityka, dostrzegając, że systemy polityczne w dużym stopniu są pod wpływem mediów i łatwo dostosowują się do ich wymagań². Termin jest używany w wielu kontekstach do scharakteryzowania wpływu mediów na różne zjawiska i sfery życia. Kilku badaczom udało się rozwinąć teoretyczne koncepcje w kierunku bardziej spójnego i precyzyjnego ujęcia mediatyzacji jako procesu społeczno-kulturowego³. Friedrich Krotz zaliczył mediatyzację do metaprocessów, określając nimi zmiany, które w odróżnieniu od tradycyjnie definiowanych procesów, nie mają usytuowania czasowego i nie są ograniczone do obszaru geograficznego czy określonej kultury. Mediatyzacja według autora nie jest wyłącznie metaprocessem zdeterminowanym technologicznie, bowiem istotną rolę odgrywa tu człowiek. Mediatyzacja zmienia komunikację międzyludzką, oferując nowe możliwości komunikacyjne, a ludzie korzystający z nich na nowo konstruują komunikacyjnie swój świat⁴. Według Stiga Hjarvarda mediatyzacja jest dwustronnym procesem zaawansowanej w wysokim stopniu nowoczesności, w którym media, z jednej strony wyłaniają się jako niezależna instytucja, z własną logiką, do której pozostałe instytucje społeczne muszą się dostosować. Z drugiej strony, media jednocześnie stają się integralną częścią innych instytucji, takich jak: polityka, praca, rodzina i religia, gdyż coraz więcej z tych instytucjonalnych działań

² K. Asp, *Måktiga massmedier: Studier i politisk opinionsbildning* [Powerful mass media: studies in political opinion-formation], Stockholm 1986, s. 359.

³ Por. F. Krotz, *Die Mediatisierung kommunikativen Handelns. Der Wandel von Alltag und sozialen Beziehungen, Kultur und Gesellschaft durch die Medien*, Wiesbaden 2001; F. Krotz, *Mediatisierung: Fallstudien zum Wandel von Kommunikation*, Wiesbaden 2007b; S. Hjarvard, *The Mediatization of Culture and Society*, London, New York 2013; S. Hjarvard, *The Mediatization of Society. A Theory of the Media as Agents of Social and Cultural Change*, „Nordicom Review” 2008 nr 2, s. 105-134; W. Schulz, *Reconstructing Mediatization as an Analytical Concept*, „European Journal of Communication” 2004 nr 1, s. 87-101; A. Hepp, *Mediatization and the 'Molding Force' of the Medias Communications*, „The European Journal of Communication Research” 2012 z. 37 (1), s. 1-28; H., Knoblauch, *Communicative Constructivism and Mediatization*, „Communication Theory” 2013 z. 23, 297-315; S. Livingstone, P. Lunt, *Mediatization: an emerging paradigm for media and communication research*, w: K. Lundby (red.), *Mediatization of Communication: Handbooks of Communication Science*, t. 21, s. 703-723, Berlin 2014; K. Lundby, *Mediatization of Communication*, w: K. Lundby (red.), *Handbooks of Communication Science*, t. 21, s. 3-38, Berlin 2014.

⁴ F. Krotz, *The meta-process of 'mediatization' as a conceptual frame*, „Global Media and Communication” 2007 nr 3, s. 256-260.

jest wykonywanych poprzez interaktywne i masowe media⁵. Niemiecki politolog Winfred Schultz powiązał procesy mediatyzacji z trzema funkcjami mediów: jako przekaźnika z technologicznymi możliwościami pokonywania odległości przestrzennych i czasowych, funkcją semiotyczną rozumianą jako kodowanie i formatowanie komunikatów docierających do odbiorców i funkcją ekonomiczną w znaczeniu wartości rynkowej produktów medialnych⁶. Autor wymienił też cztery mechanizmy zmian społecznych, w których media odegrały kluczową rolę: przedłużenie (*extension*), zastępowanie (*substitution*), wymieszanie (*amalgamation*) i dostosowanie (*accommodation*)⁷. Logika mediów, ściśle powiązana z procesami mediatyzacji, wymusza określoną formę komunikacji, uwzględniającą wymagania producenckie, takie jak przykładowo cyfryzacja, czy integracja konwencjonalnych technologii medialnych w aplikacje multimedialne. Co więcej, na tę formę składają się różne formaty medialne, które pozwalają na organizację materiału, wybór stylu prezentacji, szczególne cechy zachowania i gramatyki komunikacji medialnej. Format staje się strukturą lub perspektywą stosowaną do przedstawiania i interpretowania zjawisk⁸. W kontekście prowadzonych rozważań warto przytoczyć także ustalenia Huberta Knoblaucha⁹, o tym, że komunikacja jest zasadniczym łącznikiem pomiędzy media-

⁵ S. Hjarvard, *The Mediatization of Society. A Theory of the Media as Agents of Social and Cultural Change*, „Nordicom Review” 2008 nr 2, s. 105.

⁶ W. Schulz, *Reconstructing Mediatization as an Analytical Concept*, „European Journal of Communication” 2004 nr 1, s. 87-101.

⁷ (1) *extension* – technologie medialne poszerzają naturalne granice ludzkiej komunikacji, są „przedłużeniem człowieka” (McLuhan, 1967) pozwalają pokonać odległości, czas, wzbogacić ekspresję, przezwyciężają ograniczenia formatów poprawiając jakość kodowania poprzez np. wierne oddanie obrazu, słowa, dynamikę, sensoryczność estetykę; (2) *substitution* – media zastępują działania i instytucje społeczne oraz ich niemiedialny charakter, mediatyzacja powoduje, że działania niemiedialne przybierają formę medialną; (3) *amalgamation* – technologie medialne nie tylko poszerzają oraz zastępują formy i działania niemiedialne, ale także łączą się, przenikają wzajemnie, zerwane są granice między mediami i nie – mediami (Krotz, 2001), technologie medialne wplatają się w obszary życia codziennego, przenikają sferę zawodową, gospodarkę, politykę, kulturę, religię i sferę publiczną, korzystanie z mediów staje się integralną częścią życia prywatnego i społecznego jednostek, mediana definicja rzeczywistości łączy się ze społeczną definicją rzeczywistości; (4) *accommodation* – aktorzy życia społecznego zmuszeni są dostosować się do sposobu działania poszczególnych mediów, ich formatów i specyfiki, wywodzącej się z wymagań producenckich i gatunkowych czyli do tzw. „logiki mediów” (Schulz W., *Reconstructing Mediatization as an Analytical Concept*, „European Journal of Communication” 2004 nr 1, s. 88-89).

⁸ A. Hepp, *Mediatization and the ‘Molding Force’ of the Medias Communications*, „The European Journal of Communication Research” 2012 z. 37 (1), s. 3.

⁹ H. Knoblauch, *Communicative Constructivism and Mediatization*, „Communication Theory” 2013 z. 23, s. 297–315; H. Knoblauch, *Über die kommunikative Konstruktion der Wirklichkeit*, w: G. Christmann (red.), *Zur kommunikativen Konstruktion von Räumen. Theorie und Praxis der Diskursforschung*, (s. 29–53), Wiesbaden: 2016.

tyzacją a konstruktywizmem społecznym. Komunikacja zmienia się przez mediatyzację, a jednocześnie komunikacja jest głównym sposobem budowania kultury i społeczeństwa. Jak podkreśla Rafał Leśniczak „komunikacyjny konstruktywizm” staje się teoretyczną ramą konceptualizacji procesów mediatyzacji, tzn. pomaga właściwie umiejscowić instytucjonalny komunikat w kontekście społecznym, kulturowym, politycznym etc.¹⁰.

Termin mediatyzacja jest centralnym pojęciem używanym w teoriach podkreślających intensywny wzrost znaczenia mediów w przestrzeni życia społecznego.

W literaturze medioznawczej można spotkać także porządkujące rozróżnienie pojęć: mediacja i mediatyzacja¹¹. Generalnie mediatyzacja traktowana jest jako proces mediacji, w którym media wspierają przepływ dyskursów, znaczeń i interpretacji w społeczeństwach¹². Mediację można uznać za rodzaj pośrednictwa mediów w relacjonowaniu wydarzeń o charakterze polityczno-społecznym, kulturowym, religijnym, sportowym, którego efektem są określone medialne reprezentacje. Jest to również proces zapośredniczenia aktu komunikowania, czego konsekwencją jest nadawanie przez media nowego znaczenia opisywanej rzeczywistości oraz odmiennego od dotychczas obowiązującego, jej rozumienia przez odbiorcę¹³. Mediacja powinna być utożsamiana z realizacją funkcji *extension*, w której media są kanałami przekazu treści, mediatyzacja zaś z wypełnieniem funkcji *amalgamacji*, w której media

¹⁰ R. Leśniczak, *Mediatization of Institutional Communication of the Catholic Church. Reflections on the Margins of the Migration Crisis*, „Studia Medioznawcze” 2019 nr 3, s. 240.

¹¹ N. Couldry, A. Hepp, *Conceptualizing Mediatization: Contexts, Traditions, Arguments*, „Communication Theory” 2013 nr 23, s. 191; D. Guzek, *Chrzest Polski w mediach*, „Studia Medioznawcze” 2017 nr 1, s. 89-90; R. Leśniczak, *Mediatyzacja religii w czasach globalizacji i neoglobalizacji. Wybrane refleksje medioznawcze*, „Studia Medioznawcze” 2022 z. 23 (4), s. 1313, <https://doi.org/10.33077/uw.24511617.sm.2022.4.712>.

¹² R. Silverstone, *Complicity and collusion in the mediation of everyday life*, „New Literary History” 2002 nr 4, s. 761-780, N. Couldry, *Mediatization or mediation? Alternative understandings of the emergent space of digital storytelling*, „New Media & Society” 2008 nr 10 (3), s. 373-391.

¹³ P. Lunt, S. Livingstone, *Is 'mediatization' the new paradigm for our field? A commentary on Deacon and Staney (2014, 2015) and Hepp, Hjarvard and Lundby (2015)*, „Media, Culture & Society” 2016 z. 38 (3), s. 462-470. <https://doi.org/10.1177/0163443716631288>.

aktywne współtworzą rzeczywistość społeczną¹⁴. Precyzując powyższe – mediatyzacja duchowości koncentruje się na sposobach, w jakich media mogą wpływać na konstrukcję własnej duchowości, łącznie z konstruowaniem zestawu wyobrażeń, skojarzeń i zasobów znaczeniowo-symbolicznych duchowości. Ważną perspektywą rozumienia procesów mediatyzacji w kontekście prowadzonych badań jest teoria *from medium to meaning* (od medium do znaczenia) Stewarta Hoovera, który akcentuje udział mediów w przekazywaniu i kreowaniu obrazu rzeczywistości oraz przekonań osób, środowisk i instytucji, a także w zwiększaniu świadomości i refleksyjności odbiorców¹⁵. Perspektywę tę spróbuję dookreślić opierając się na studium medialnych reprezentacji duchowości, potraktowanych jako przykłady kreowania toposów tematycznych.

Metodyka i organizacja badań własnych

Medialne reprezentacje duchowości opracowane zostaną z wykorzystaniem założeń teorii reprezentacji społecznych Serge Moscoviciego¹⁶. Reprezentacje społeczne precyzują procesy zbiorowego tworzenia znaczeń i skutkują wspólnymi konstruktami poznawczymi, które mogą zmieniać sposób indywidualnego i zbiorowego myślenia w społeczeństwie¹⁷. Według Moscoviciego istnieją dwie zasadnicze funkcje reprezentacji. Pierwsza to konwencjonalizowanie (zakotwiczenie) pojęć, osób, wydarzeń i sytuacji poprzez nadawanie im konkretnej formy językowej lub wizualnej. Reprezentacje przyporządkowują je tym samym do ogólnej, wcześniej znanej kategorii, stopniowo wyodrębniając ich wspólne znaczenia. W projektowaniu reprezentacji wykorzystywane są liczne mechanizmy konwencjonalizacji zjawisk i sytuacji, m.in.: nazewnictwo, zakotwiczenie emocjonalne, zakotwiczenie tematyczne, zakotwiczenie metaforyczne i zakotwiczenie na drodze podstawowych antynomii. Druga funkcja to

¹⁴ R. Leśniczak, *Mediatization of Institutional Communication of the Catholic Church. Reflections on the Margins of the Migration Crisis*, „Studia Medioznawcze” 2019 nr 3, s. 239.

¹⁵ Por. S. Hoover, *Complexities: case of religious cultures*, w: K. Lundby (red.), *Mediatization: Concept, Change, Consequences*, s. 123–138; R. Leśniczak, *Mediatyzacja religii w czasach globalizacji i neoglobalizacji. Wybrane refleksje medioznawcze*, „Studia Medioznawcze” 2022 z. 23 (4), s. 1314.

¹⁶ S. Moscovici, *The Myth of the Lonely Paradigm: A Rejoinder*, „Social Research” 1984 z. 51, s. 939–967; S. Moscovici, *The Phenomenon of Social Representations*, w: R.M. Farr, S. Moscovici (red.) *Social Representations*, Cambridge 1984, s. 3–69; S. Moscovici, *Notes Towards a Description of Social Representations*, „European Journal of Social Psychology” 1988 z. 8, s. 211–250; S. Moscovici, *The Invention of Society. Psychological Explanations to Social Phenomena*, Cambridge 1993; S. Moscovici, *Social Representations. Explorations in Social Psychology*, Cambridge 2000; S. Moscovici, *Why a Theory of Social Representations?*, w: K. Deaux, G. Philogéne (red.), *Representations of the Social: Bridging Theoretical Traditions*, Oxford 2001, s. 8–35; S. Moscovici, *Psychoanalysis. Its Image and Its Public*, Oxford 2007.

¹⁷ B. Höijer, „Social Representations Theory. A New Theory for Media Research”, „Nordicom Review” 2011 z. 32 (2), s. 3.

proponowanie, a nawet forma narzucania znaczeń. Reprezentacje są nakazowe w tym sensie, że są nam sugerowane, a nawet narzucane na drodze społecznych kontaktów, utrwalanych struktur i obowiązujących zasad współżycia społecznego¹⁸. Reprezentacje mają na celu „sprawienie, by coś nieznanego lub sama nieznanomość stała się znajoma”¹⁹. Są mocno osadzone w praktykach komunikacyjnych, takich jak dialogi, debaty, dyskursy medialne, publiczne i naukowe²⁰. Na potrzeby artykułu reprezentacje medialne traktowane będą jako konstrukty semantyczne konceptualizujące pojęcie duchowości i generujące znaczenia z nią związane. Zamierzeniem badawczym jest analiza „realizacji” tekstowych pojęcia duchowości i jej przejawów, które tworzą swoiste wirtualne słowniki duchowości, konceptualizujące przedmiotowe pojęcie. Dodatkowo analizy własne osadzone będą w mechanizmie *extension* mediatyzacji, zakładającym poszerzanie granic naszej komunikacji dzięki zabiegowi „medialnego” kodowania wiedzy o otaczającej rzeczywistości. W projekcie koncentrujemy się na wytwarzaniu reprezentacji społecznych medialnymi kanałami komunikacji za pomocą zawartości witryn internetowych. Skupiamy się na dwóch mechanizmach formowania reprezentacji: nazywania i zakotwiczenia tematycznego. Nazywając coś „wrywamy to z niepokojącej anonimowości”, nadajemy mu genealogię i zawieramy w kompleksy określonych słów, lokalizujemy w rzeczywistości oraz w matrycy tożsamości naszej kultury²¹. Drugi wymieniony mechanizm – zakotwiczenie tematyczne będzie polegał charakterystyce toposów (wątków, motywów, zjawisk) w zasobach internetu.

W eksploracji medialnych reprezentacji duchowości wykorzystano analizę zawartości, która doczekała się wielu ujęć teoretycznych i definicyjnych²². Polega ona na systematycznej, obiektywnej identyfikacji precyzyjnie określonych właściwości przekazów medialnych i umożliwia rzetelny przegląd form i specyfiki przekazów. W naszej perspektywie badawczej wykorzystano typ analizy zawartości zapośredniczonej komputerowo, mającej charakter indukcyjny. Dobierając materiał badawczy do analizy zawartości, zdecydowano się na wybór materiałów medialnych w zasobach popularnej internetowej wyszukiwarki *Google* (<https://www.google.com>). Według ogólnościwiatowych rankingów plasuje się ona na pierwszym miejscu i odpowiada za ponad 83.89% całego ruchu poszukiwań i zapytań internautów

¹⁸ S. Moscovici, *The Phenomenon of Social Representations Social Representations*, s. 7–10.

¹⁹ Tamże, s. 24.

²⁰ I. Marková, *Dialogicality and Social Representations. The Dynamics of Mind*, Cambridge 2003.

²¹ S. Moscovici, *Social Representations. Explorations in Social Psychology*, s. 46.

²² B. Berelson, *Content Analysis in Communication Research*, New York 1952; O.R. Holsti, *Content analysis for social sciences and humanities*, MA: Addison-Wesley 1969; K. Krippendorff, *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*, London 1980; K.A. Neuendorf, *The Content Analysis Guidebook*, London 2002.

w sieci (dane za rok 2023)²³. Słowo kluczowe: *duchowość*²⁴ posłużyło do otrzymania listy witryn internetowych wraz z zawartością, które automatycznie są uznane przez wyszukiwarkę jako najlepiej pasujące do sformułowanego hasła. Spośród nich wybrano próbę 100 niepowtarzających się naturalnych wyników wyszukiwania (*organic search*), czyli bezpłatnych linków do stron internetowych. Witryny internetowe zostały zarchiwizowane w dwóch odczytach w dniach: 25 marca 2022 roku (50 pozycji) i 25 marca 2023 roku (50 pozycji)²⁵. W celu uniknięcia efektu *filter bubble* spersonalizowanych wyszukiwań zostały podjęte podstawowe działania typu: wylogowanie się, czyszczenie historii wyszukiwani i plików cookie. W kolejnym etapie zawartość witryn poddano ilościowej i jakościowej analizie zawartości. W szczegółach polegała ona w głównej mierze na jakościowej analizie toposów tematycznych dodawanych *ad hoc* w trakcie procesu badawczego.

Wyniki analiz własnych: realizacje tekstowe medialnych reprezentacji duchowości

Wyszukane witryny internetowe zawierające treści o duchowości uporządkowano zgodnie z kryterium zawartości treściowej w kategorii tematyczne. Zbiorną listę witryn wraz z ilościową charakterystyką prezentuje tabela 1.

Tab. 1. Podział witryn internetowych

Typy witryn internetowych	Liczba linków
Witryny popularyzujące pozycje książkowe o duchowości	41
Witryny fundacji, stowarzyszeń, wspólnot zakonnych	18
Witryny mediów	16
Witryny instytucji naukowych (linki do artykułów naukowych, konferencji, oferty edukacyjnej)	15
Witryny encyklopedii, leksykonów i słowników	5
Witryny z blogami autorskimi	3
Inne (witryny sklepów ezoterycznych, audioteki, aplikacje do medytacji)	2
Suma	100

Źródło: opracowanie własne.

W otrzymanym zestawieniu najliczniej pozycjonowane są witryny popularyzujące publikacje książkowe na temat duchowości, w dalszej kolejności witryny

²³ <https://gs.statcounter.com/search-engine-market-share> (dostęp 8.01.2024)

²⁴ Pojęcie *słowo kluczowe* zdefiniowano w znaczeniu informatycznym, jako słowo używane w systemie wyszukiwania informacji, które sygnalizuje zawartość dokumentu.

²⁵ Niniejszy projekt stanowi kontynuację badań zaprezentowanych w artykule: W. Szymczak, J. Szulich-Kałuża, *Religious or Spiritual? Empirical Manifestations of Contemporary Changes in Poles' Self-Declarations and Media Representations*, „*Verbum Vitae*” 2022 z. 40 (4), s. 813–842. <https://doi.org/10.31743/vv.13903>.

wspólnot zakonnych, fundacji i stowarzyszeń (religijnych i świeckich), następnie grupa witryn mediów oraz witryny instytucji edukacyjnych i ośrodków akademickich. Rządziej na stronie wyszukiwarki sytuują witryny zawierające słownikowe ujęcia definicyjne duchowości oraz z autorskimi blogami. Zawartość czterech najliczniej reprezentowanych typów witryn poddana zostanie szczegółowej deskrypcji w celu poznania realizacji tekstowych różnorodnych duchowości, osadzonych w mechanizmach nazywania i zakotwiczenia.

Realizacje tekstowe duchowości w literaturze popularnonaukowej

Słowo czytane odgrywa znaczącą rolę dla przebudzenia do życia duchowego – wskazywał na to m.in. Mircea Eliade, podkreślając, że książki inicjują doświadczenie ducha, są podstawą do refleksji i kontemplacji nad sobą oraz otaczającą rzeczywistością²⁶. Nieprzypadkowo zatem medialne reprezentacje duchowości najliczniej wypełnione są propozycjami dla czytelników. Wyselekcjonowane witryny wydawnictw skategoryzowane zostały według klucza tematyki prezentowanej na stronach. Tym sposobem otrzymano trzy grupy, porządkując od najliczniejszych: witryny z tematyką książek o duchowości pozareligijnej, witryny z tematyką książek o duchowości religijnej, witryny z tematyką książek o duchowości inkluzywnej, łączącej poprzednie typy lub wykraczającej poza obszary zinstytucjonalizowanych religii. W tabelach charakteryzujących poszczególne grupy witryn, w pierwszej kolumnie umieszczono określenia i krótkie charakterystyki określonego typu duchowości. W pierwszej kolejności scharakteryzowane zostaną witryny popularyzujące pozycje książkowe o duchowości pozareligijnej (tab. 2).

Tab. 2. Witryny popularyzujące pozycje książkowe o duchowości pozareligijnej

Duchowość pozareligijna (bez religii)	Adresy witryn
Duchowość w praktyce (poziom osobisty): – psychologia duchowości, duchowość "ja", pozytywne myślenie, poczucie pewności, rozwój osobisty, szczęśliwe życie – praktyki duchowe, np.: praktyka uważności (ćwiczenia uważności – <i>mindfulness</i>) – treningi etyczno-psychologiczne, sufićkie medytacje, sufićkie mantry	https://www.taniaksiążka.pl/ksiazki-o-rozwoju-duchowym-c-82_573.html https://www.amazon.pl/b?ie=UTF8&node=20788867031 https://yogabazar.pl/product-pol-2568-Duchowosc-na-co-dzien.html https://www.practest.com.pl/duchowosc-na-co-dzien https://liberilibri.pl/duchowosc-ateistyczna https://yogabazar.pl/product-pol-2568-Duchowosc-na-co-dzien.html https://www.practest.com.pl/duchowosc-na-co-dzien https://liberilibri.pl/duchowosc-ateistyczna

²⁶ M. Eliade, *Încercarea labirintului*. Opracowanie redakcyjne: Doina Cornea. Cluj-Napoca, Dacia. 1990.

Duchowość pozareligijna (bez religii)	Adresy witryn
Duchowość a medycyna: – medycyna integralna (intelekt, emocje, ciało, psychoterapia) – praktyki medytacyjne (uzdrawiające symbole i ciągi liczbowe, hipnoterapia, magia lecznicza: uzdrawiające zaklęcia, naturalne remedia, przepisy kulinarne, produkty kosmetyczne) – duchowość ciała	https://www.empik.com/umysl-cialo-duchowosc-drogi-do-zdrowia-i-rozwoju-duchowego-z-perspektywy-psychoterapeuty-malinowski-pawel,p1245953229,ksiazka-p https://studioastro.pl/ksiazka_tag/duchowosc/ https://www.samosedno.com.pl/rozwoj-osobisty/2395-umysl-cialo-duchowosc-drogi-do-zdrowia-i-rozwoju-duchowego-z-perspektywy-psychoterapeuty https://audioteka.com/pl/audiobooks/rozwoj-duchowy https://www.czarnaowca.pl/kategorie/psychologia/duchowosc-ciala,p1708983808
Przeżycia duchowe: spirytyzm, okultyzm, sesje z istotami niewidzialnymi	https://audioteka.com/pl/audiobooks/rozwoj-duchowy https://www.storytel.com/pl/pl/categories/21-Religia-i-duchowosc https://virtualo.pl/ebooki/duchowosc-c576/ https://liberilibri.pl/duchowosc-ateistyczna https://www.taniaksiazka.pl/ksiazki-o-rozwoju-duchowym-c-82_573.html
Duchowość Wschodu – wschodnie tradycje mistyczne: duchowość buddyjska, taoistyczna	https://audioteka.com/pl/audiobooks/rozwoj-duchowy https://virtualo.pl/ebooki/duchowosc-c576/ https://dlabystrzakow.pl/kategorie/zycie/religia-i-duchowosc
Duchowość ateistyczna (wartości świeckie i duchowość)	https://www.galaktyka.com.pl/rozwoj-duchowy/przebudzenie-duchowosc-bez-religii https://liberilibri.pl/duchowosc-ateistyczna https://www.czarnaowca.pl/kategorie/humanistyka/duchowosc-ateistyczna,p285506789

Źródło: opracowanie własne.

Na stronach pozycjonowanych wydawnictw najwięcej książek traktuje o praktycznych wymiarach duchowości, urzeczywistnianej na poziomie indywidualnym, czyli o duchowości „ja”. Wydawnictwa popularyzują również książki o roli medycyny w kształtowaniu duchowości człowieka, traktujące o medycynie integralnej, zakładającej harmonię na wielu poziomach: duchowym, mentalnym, emocjonalnym i fizycznym. Służą jej między innymi dość osobliwe uzdrowienia układu energetycznego za pomocą symboli, ciągów liczbowych, zastosowania hipnozy w celu osiągnięcia stanu prawidłowego funkcjonowania umysłu, a także magia lecznicza, obejmująca uzdrawiające zaklęcia, naturalne remedia (leki), a nawet przepisy kulinarne i produkty kosmetyczne. Są to egzemplifikacje przyciągania uwagi czytelników szeregiem praktyk duchowych wykraczających poza kulturę europejską. Na stronach internetowych użytkownicy znajdują także pozycje książkowe o przeżyciach spirytystycznych, łącznie z opisem kontaktów z istotami niewidzialnymi. W przytaczanych przykładach istoty pełnią rolę przewodników duchowych, przekazujących tajemną wiedzę na temat Boga, wszechświata, ludzi, duchów i praw rządzącym życiem. Wśród publikacji znaleźć można także pozycje z ofertą wschodnich tradycji duchowości (buddyzm, taoizm), zrywającej z europocentryczną perspektywą hierarchii wartości i praktyk duchowych oraz duchowości areligijnej (ateistycznej), dyskredytującej religijność

i tłumaczącej esencję wewnętrznych przeżyć mistycznych najnowszymi osiągnięciami neurobiologii.

Kolejna grupa wyróżnionych witryn dotyczy książek o duchowości religijnej (tab. 3).

Tab. 3. Witryny popularyzujące pozycje książkowe o duchowości religijnej

Duchowość religijna	Adresy witryn
Duchowość chrześcijańska: – duchowość chrześcijańskich świętych – duchowość ignacjańska – duchowość benedyktyńska – duchowość maryjna	https://wydawnictwowam.pl/ksiazki/duchowosc https://wdrodze.pl/kategoria-produktu/ksiazki/duchowosc/ https://virtualo.pl/ebooki/duchowosc-c576/ https://wydawnictwowam.pl/ksiazki/duchowosc https://www.salwator.com/duchowosc---psychologia-duchowosci,2,815,1,produkty.html https://tyniec.com.pl/29-duchowosc https://pallottinum.pl/duchowosc/ https://wydawnictwo-oaza.pl/pl/o/k/duchowosc.html https://www.jednosc.com.pl/teologia-20/10/teologia-i-duchowo https://wydawnictwo.sbp.pl/religia-i-duchowosc,98,o.html http://bc.upjp2.edu.pl/Content/4754/Duchowo
Praktyki duchowości religijnej (modlitwa, medytacja, ćwiczenia duchowe, spotkanie, zarządzanie sobą)	https://wdrodze.pl/kategoria-produktu/ksiazki/duchowosc/ https://www.practest.com.pl/duchowosc-na-co-dzien https://gloria24.pl/ksiazki/rozwoj-duchowy https://www.apostolicum.pl/shop/?p=2&id_product=1706 https://www.salwator.com/duchowosc-spotkania-w-zyciu-i-tworczosci-henriego-nouwena,1308,820,produkt.html https://tyniec.com.pl/44-duchowosc-i-zarządzanie
Zależność: religijność a duchowość	https://www.nomos.pl/ksiazki/373-duchowosc-ponowoczesna-studium-z-zakresu-socjologii-jakosciowej.html https://wydawnictwowam.pl/ksiazki/duchowosc https://boskieksiazki.pl/pl/c/Duchowosc/15
Duchowość kobiety	https://wydawnictwowam.pl/ksiazki/duchowosc https://www.storytel.com/pl/pl/categories/21-Religia-i-duchowosc
Duchowość holistyczna (ciało, duch)	https://wydawnictwowam.pl/prod.duchowosc-intymnosc-i-seksualnosc.30233.htm?sku=87207 https://www.publio.pl/duchowosc-intymnosc-i-seksualnosc-john-galindo,p999932.html

Źródło: opracowanie własne

Analiza zawartości stron tej grupy pozycjonowanych wydawnictw wykazała liczne propozycje duchowości zakorzenionych w religii chrześcijańskiej, zróżnicowanych według szkół, reguł i ćwiczeń duchowych. Dobrą egzemplifikacją jest często pojawiająca się duchowość ignacjańska i benedyktyńska. W powyższym zestawieniu stron pozycjonowane są również witryny odsyłające do praktyk istotnych dla rozwoju duchowości religijnej, takich jak: modlitwa, medytacja chrześcijańska, ćwiczenia duchowe, spotkanie z samym sobą, drugim człowiekiem i Bogiem, estetyzacja codzienności i refleksja nad niedoskonałością w życiu, odsłaniająca sens

niedoskonałości i czerpania duchowej siły z tego, co nieakceptowane. Kolejne topoty tematyczne w omawianym bloku witryn dotyczą relacji zachodzących między duchowością i religijnością, a także duchowości kobiety w perspektywie chrześcijańskiej oraz duchowości holistycznej (w której z harmonijnej jedności ducha i ciała osoba czerpie głęboki wewnętrzny spokój, radość oraz poczucie bezpieczeństwa i sensu życia).

W kolejnej odsłonie zaprezentowana zostanie zawartość witryn z książkami o duchowości inkluzywnej (tab. 4).

Tab.4. Witryny popularyzujące pozycje książkowe o duchowości inkluzywnej

Duchowość inkluzywna	Adresy witryn
Synkretyzm paradygmatów: teologiczny, filozoficzny, psychologiczny, ekonomiczny	https://ksiegarnia.difin.pl/czlowiek-duchowosc-wychowanie-impulsy-mysli-o-anselma-gruna-tom-1 https://virgobooks.pl/ksiazki/377-rzeczywistosc-duchowosc-a-czlowiek-wspolczesny-david-hawkins.html
Synkretyzm osobistych doświadczeń: radykalnego indywidualizmu, nacyzmu, osobistej autonomii, psychologii głębi, samorealizacji, autotranscendencji	https://sklep.eneteia.pl/ducho

Źródło: opracowanie własne.

Ten zbiór pozycji traktuje o duchowości integrującej wiele elementów zarówno religijnych, jak i pozareligijnych, Koncepcja inkluzywnej duchowości w materiałach medialnych oznacza wielokontekstowe i synkretyczne podejście, wyrażające się w łączeniu paradygmatów teologicznych, filozoficznych i psychologicznych, a także bardziej pragmatycznych, np. ekonomicznych i biznesowych. W opisach popularyzujących książki spotykamy nawiązania do prac klasyków psychologii głębi, nurtów platońskich, stoickich i egzystencjalnych, doświadczeń mistyków Wschodu i Zachodu (św. Augustyna, Tomasza a Kempis, Eckharta, Suzo, św. Jana od Krzyża). Wyróżnikiem ofert książkowych jest propagowanie form duchowości odpowiadających orientacji na doświadczenie wewnętrzne, osobistą autonomię, samorealizację, samoakceptację i dobrostan współczesnych czytelników.

Realizacje tekstowe duchowości wspólnot zakonnych, instytucji, stowarzyszeń

Zawartość pozycjonowanych witryn internetowych o instytucjonalnych domenach źródłowych (egzemplifikacje wspólnot zakonnych i pozostałych instytucji: diecezjalnych, charytatywnych, religijnych i świeckich) pozwala na ogólne stwierdzenie osadzenia religii chrześcijańskiej w wielu koncepcjach duchowości (tab. 5).

Tab. 5. Witryny wspólnot zakonnych, instytucji religijnych i świeckich

Typy duchowości	Adresy witryn
Domena: wspólnoty zakonne	
Duchowość benedyktyńska	http://instytutmonastyczny.pl/ http://benedyktyni.pl/duchowosc/ http://www.mogila.cystersi.pl/
Duchowość franciszkańska	http://www.westiarki.pl/duchowosc-4040 https://www.siostryzorlika.pl/duchowosc.html
Duchowość ignacjańska	https://jezuici.pl/duchowosc/
Duchowość salezjańska	https://most.salezjanie.pl/duchowosc/
Domena: instytucje diecezjalne, charytatywne, ruchy religijne, stowarzyszenia religijne i świeckie	
Duchowość religijna (teistyczna)	https://caritas.pl/duchowosc/ https://www.focolare.org/polska/chiara-lubich/duchowosc/ https://ksm.org.pl/duchowosc/ https://www.ducinaltum.wroclaw.pl/duchowosc https://www.jw.org/pl/nauki-biblijne/pytania/czlowiek-duchowy-duchowosc/
Nowa duchowość: - duchowość „nowoczesnych” religii - duchowość pozareligijna - duchowość inkluzywna	https://redakcjabb.pl/17231/wspolczesna-duchowosc https://iam.pl/pl/megaprojekty/duchowosc https://stopuzalezniom.pl/artykuly/czy-jestem-uzalezniomy-zdrowienie-alkoholikow-a-duchowosc/

Źródło: opracowanie własne.

Zauważalna jest dominacja wysokiego pozycjonowania oficjalnych stron chrześcijańskich zakonów, reprezentujących duchowości ewangeliczne, które charakteryzują zróżnicowane reguły dyscypliny duchowej. W pozostałych przekazach przewagę ma duchowość religijna, powiązana z tradycją chrześcijańską, działalnością formacyjną (np. ikonopisaniem), wypracowaniem stylu życia integrującego ducha i ciało, umysł, wolę i emocje. Warto odnotować w tej grupie witryny świeckich instytucji, które upowszechniają koncepcje nowej duchowości, a te utożsamiane są z religiami „nowoczesnymi” (politeistów, duoteistów i ateistów). Bazują one na założeniach o braku tradycyjnie rozumianego grzechu, wykluczeniu poczucia winy, rezygnacji z dogmatów i ocen moralnych.

Realizacje tekstowe relacji: duchowość – kultura medialna

Do trzeciej grupy witryn zaliczono witryny mediów świeckich i religijnych (tab. 6).

Tab. 6. Witryny mediów

Typy duchowości	Adresy witryn
Nowa duchowość: - duchowość inkluzywna - nowa duchowość ekologiczna - duchowość poszukiwaczy - duchowość osobista oparta o subiektywne potrzeby, wewnętrzne doświadczenia, przeżycia, doznania, potrzeba samorozwoju - duchowość bez religii	https://dzikiezycie.pl/archiwum/2009/maj-2009/nowa-duchowosc-ekologiczna-pod-lupa https://www miesiecznik.znak.com.pl/7172015peter-c-phan-sjuduchowiony-i-religijny-tozsamosc-wieloreligijna-dla-poszukujacych-duchowosci/ https://deon.pl/wiara/wiara-a-pseudomistyka-bezdroza-duchowosci,186630 https://zwierniadlo.pl/psychologia/503228,1,cos-wiekszego-niz-ja-o-duchowosci-bez-religii.read https://deon.pl/wiara/czym-jest-dusza-nona--ojciec-jacek-prusak-sj-na-tropach-duchowosci-bez-religii,1231427 https://zwierniadlo.pl/psychologia/353114,1,duchowosc-w-naszyczasach-rozmowa-z-psycholozka-joanna-heidtmann.read https://dziendobry.tvn.pl/styl-zycia/czym-jest-duchowosc-jak-wplywa-na-czlowieka-da299403 https://www.zwrotnikraka.pl/duchowosc-w-chorobie-nowotworowej/ https://dzikiezycie.pl/archiwum/2009/maj-2009/nowa-duchowosc-ekologiczna-pod-lupa https://dziendobry.tvn.pl/styl-zycia/duchowosc-nie-powinna-eliminowac-rozumu-da290921 https://www.zwrotnikraka.pl/duchowe-aspekty-opieki-paliatywnej/ https://dziendobry.tvn.pl/styl-zycia/czym-jest-duchowosc-jak-wplywa-na-czlowieka-da299403-ls5344646
Duchowość mężczyzny, kobiety	https://pl.aleteia.org/2019/04/27/duchowosc-mezczyzny-i-kobiety-czy-wierzymy-inaczej/ https://deon.pl/wiara/wiara-a-pseudomistyka-bezdroza-duchowosci,186630 https://pl.aleteia.org/2020/05/26/wolnosc-duchowosc-i-biblia-dla-kobiet-w-kolorze-malinowym-rozmowa-z-s-anna-maria-pudelko-ap/ https://zwierniadlo.pl/psychologia/521904,1,praca-to-nie-wszystko--meczczyni-poszukujacy-duchowosci.read https://deon.pl/wiara/wiara-a-pseudomistyka-bezdroza-duchowosci,186630
Duchowość choroby/uzależnień/depresji	https://www.zwrotnikraka.pl/duchowosc-w-chorobie-nowotworowej/ https://www.zwrotnikraka.pl/duchowe-aspekty-opieki-paliatywnej/ https://www.almalibre.pl/uzaleznienie-a-duchowosc/ https://www.centrumdobrejterapii.pl/aktualnosci/duchowosc-a-depresja/
Duchowość biznesu, pracy, pieniądza	https://zwierniadlo.pl/psychologia/179048,1,duchowosc-pieniedzy.read https://zwierniadlo.pl/lifestyle/73604,1,duchowosc-pieniadza.read
Duchowość religijna	https://opoka.org.pl/biblioteka/T/TS/duchowosc_w_zyciu https://www.przewodnik-katolicki.pl/Archiwum/2013/Przewodnik-Katolicki-23-2013/Wiara-i-Kosciol/Czym-jest-duchowosc

Źródło: opracowanie własne.

Witryny mediów świeckich najliczniej prezentują ofertę duchowości z wyraźną tendencją dystansowania się od religijności sformalizowanej, a nawet jej dyskredytowania, na rzecz nowych koncepcji duchowości. Pojęcie nowej duchowości na stronach portali tematycznych jest nieskodyfikowane, ich autorzy nie dbają o jedność doktrynalną. Tworzone definicje duchowości inkluzywnej są pojemne i formułowane *ad hoc* w zależności od przyjętej perspektywy. Niemal wszystkie propozycje

łączy przekonanie, że pełnia holistycznego rozwoju duchowego wymaga otwarcia na siebie, na swoje przeżycia, emocje i uczucia, na harmonijną jedność ze światem. Tak ujmowana duchowość nie jest ograniczana do religijności, choć może stanowić ważną jej część i być od niej zależną. Zawiera również inne składowe detale, takie jak światopogląd, kompetencje intelektualne do rozumienia siebie, świadomość kształtowania życia wewnętrznego, uczestnictwo w świecie natury, różnorodne wierzenia i praktyki kultowe. Nowa duchowość utożsamiana jest też z duchowością natury i ekologii, z szacunkiem dla Ziemi i kosmosu, koncentracją na pozytywnej, twórczej energii. Koncepcja nowej duchowości poszerza zakres akceptowanych teorii i światopoglądów, sprzyja otwarciu na doświadczenia nadzwyczajne, popularyzowane przez systemy gnostycko-magiczne o charakterze antropokosmocentrycznym. Promuje przeżycia towarzyszące głębokiemu wglądowi w siebie, naturalne wizje, szczytowe stany transgresyjne (*peak-experiences*). W konsekwencji nowa duchowość zbliża się do psychologii oraz psychoterapii i na odwrót.

Duchowość bez religii przedstawiana jest w materiałach medialnych w kontekście przechodzenia od duchowości religijnej do duchowości zrywającej z tradycjami religijnymi i „zewnątrzną” ślepą wiarą w dogmaty. Odejście od religii nie oznacza utraty duchowości, ale wejście na ścieżkę poszukiwań. W narracjach medialnych czynią to osoby (tzw. „none”) stanowiące niejednorodną grupę, do której zaliczono: apateistów (osoby religijnie obojętne), agnostyków, typowych antyklerykałów, religijnych entuzjastów, zwolenników alternatywnej duchowości, synkretystów, jak również „ludzi rozczarowanych lub zranionych przez tradycyjne instytucje religijne”. W kolejnej grupie witryn medialnych (w dominującej liczbie stanowią je portale katolickie), popularnym toposem okazała się duchowość mężczyzny i kobiety. Duchowości płci są konfrontowane ze sobą i sprowadzane do dwóch odmiennych, trudnych do pogodzenia, światów.

Kolejną odmianą duchowości pozycjonowaną w zasobach Internetu tej grupy witryn jest duchowość choroby. Wyróżnia ją dookreślenie, że osoby praktykujące duchowość łatwiej pokonują przeciwności losu i cieszą się lepszym zdrowiem. Stanowi zatem siłę witalną pomagającą przezwyciężyć kryzys psychiczny, ułatwia adaptację choroby i wynikające z niej ograniczenia. W kontekście ciężkich przypadków medycznych, np. choroby onkologicznej, duchowość może być z jednej strony źródłem dodatkowych stresów, niepokoju duchowego, obwiniania Boga za swoją chorobę, stawiania pytań o sens cierpienia, o życie po śmierci. Z drugiej strony, duchowość może dostarczać pozytywnych wzmocnień, wsparcia procesu terapii, zrozumienia obecnej sytuacji i odnalezienia sensu cierpienia, poczucia nadziei i godności.

Na odnotowanie zasługuje pozycjonowanie przez wyszukiwarkę *Google* duchowości o antonimicznym zestawieniu semantycznym: biznesu, pracy, pieniądza. Jest to interesująca egzemplifikacja poszerzania pola znaczeniowego pojęcia duchowości

na obszary wcześniej dla niej niedostępne oraz zastosowania mechanizmu zakotwiczenia reprezentacji społecznych na drodze podstawowych antynomii. Główne założenie takich duchowości zakłada, że świat ducha i materii mogą się nawzajem umacniać, świat materialny jest silnie powiązany z emocjami i powinien być zarządzany nie tylko intelektem, ale także wewnętrzną motywacją, w której ważną rolę odgrywa wgląd w siebie.

Realizacje tekstowe relacji: duchowość – nauka

W kolejnej grupie witryn dominują wielotematyczne opracowania naukowe (tab. 7).

Tab. 7. Witryny instytucji edukacyjnych i ośrodków akademickich

Wielość tematyki duchowości	Adresy witryn
Artykuły naukowe	
Relacja duchowość – religijność	https://www.ipri.pl/duchowosc/ https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/9644/1 https://pressto.amu.edu.pl/index.php/tim/article/view/2397 https://fidesetratio.com.pl/ojs/index.php/FetR/article/view/69 https://www.ejournals.eu/pliki/art/73 https://ug.edu.pl/news/pl/5313/duchowosc-jako-atrybut-czlowieczestwa
Duchowość i psychologia	https://journals.umcs.pl/j/article/download/ https://www.kul.pl/files/822/public/download/ https://ug.edu.pl/news/pl/5313/duchowosc-jako-atrybut-czlowieczestwa https://pfp.ukw.edu.pl/archive/article-full/281/krok_duchowosc_szczescie/ https://www.ipri.pl/duchowosc/
Duchowość i wychowanie	https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/13760/Duchowa https://czasopisma.marszalek.com.pl/images/pliki/em/9/em904
Duchowość i kultura	https://www.kul.pl/files/102/articles/2016
Naukowe badania duchowości	https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/5679/
Oferta edukacyjna	
Studia podyplomowe, szkolenia, Warsztaty	http://www.bobolanum.edu.pl/oferta-edukacyjna/podyplomowe-studia-duchowosci http://centrumkapucyni.pl/?portfolio=warsztaty-duchowosci-bez-leku https://www.akademiakatolicka.pl/duchowosc-dla-warszawy/
Konferencje naukowe	
Duchowość i psychiatria	https://www.facebook.com/events/uniwersytet-papieski-jana-paw%C5%82a-ii-w-krakowie/
Duchowość i Eucharystia	https://akademiakatolicka.pl/duchowosc-dla-warszawy/

Źródło: opracowanie własne.

Autorzy internetowych dyskursów akademickich poszukują adekwatnych terminów, wyjaśniających w możliwie wyczerpujący sposób, złożone dylematy duchowe. Kilka zagadnień wyróżnia się wyższą frekwencją, a wśród nich temat złożonej i ewoluującej relacji między duchowością i religijnością. Redefiniowanie duchowości wynika z głębokich procesów religijno-społecznych, do których zaliczyć należy: odejście od tradycyjnych form religijności, wzrastający poziom indywidualizacji

religijności, dążenie do przeżywania doświadczeń religijnych bez obecności instytucji religijnych, rozwój tzw. nowych ruchów religijnych, pluralizm religijny oraz nieutożsamiania duchowości religijnej z duchowością chrześcijańską. Interesującym toposem tematycznym jest duchowość rozpatrywana w modelu nauk psychologicznych. Proponowane ramy teoretyczne odnoszą duchowość (sferę abstrakcyjną, ideacyjną) do codziennego, zindywidualizowanego stylu życia osoby. W wyszukanych artykułach pojawiły się również refleksje o roli duchowości w kulturze ponowoczesnej, w której zastępuje ona religijność, proponując alternatywne rozwiązania na temat sensu egzystencji człowieka. W korpusie tekstów znalazł się także istotny temat naukowego statusu empirycznych i neurobiologicznych badań duchowości i kłopotów z jej definiowaniem w precyzyjnych naukowych pojęciach w perspektywie metodologii badań. Na koniec warto wspomnieć o szkoleniach i konferencjach nt. duchowości oferowanych przez ośrodki akademickie i edukacyjne. Cechuje je różnorodność. Oferta dotyczy doskonalenia kompetencji z obszaru duchowości religijnej (np. duchowości „bez lęku”), spotkania naukowego o charakterze świeckim (o roli duchowości w zaburzeniach psychicznych), a także cyklicznej konferencji organizowanej w środowisku wielkomiejskim, promującej duchowość religijną.

Konkluzje

Zgodnie mechanizmem *extension* mediatyzacji media poszerzają praktyki komunikacyjne, będąc kanałami przekazu treści i wykorzystując w tym celu wiele różnorodnych formatów. Jednocześnie narzucają określone narracje i schematy interpretacyjne otaczającej rzeczywistości. Analizy ilościowe i jakościowe zawartości wyselekcjonowanych witryn internetowych wskazują, że duchowość dokonała swoistej inwazji wielu różnych obszarów tematycznych w przestrzeni medialnej. Regułę te potwierdzają także inne badania zasobów Internetu²⁷. Ogólnie teksty medialne proponują bogatą ofertę różnych rodzajów i form duchowości. Przegląd opisanych realizacji tekstowych reprezentacji medialnych duchowości w literaturze popularnonaukowej; duchowości wspólnot zakonnych, instytucji, stowarzyszeń; relacji: duchowość – media oraz duchowość – nauka pozwala na sformułowanie tezy o pojemnym, wielokontekstowym i polisemantycznym konceptualizowaniu duchowości w przestrzeni wirtualnej. Przy czym w internetowych koncepcjach duchowości brakuje precyzji znaczeniowej, a znamiennej cechą jest wysokie zróżnicowanie typologiczne i swoisty „pluralizm” duchowości. Współlistnieją ze sobą treści duchowe o różnej proveniencji, umiejscawiane w obszarach duchowości religijnej

²⁷ S. Rautela, A. Sharma, *Spirituality and Social Media: Connecting the Dots*, „International Journal of Interactive Mobile Technologies (ijIM)” 2019 z. 13 (9), s. 81–98; S. Ramasubramanian, *Media and Spirituality*, w: M.B. Oliver, A.A. Raney (red.), *Media and Social Life*, New York 2014, s. 46.

i pozareligijnej, duchowości „nowoczesnych” religii, duchowości inkluzyjnej, duchowości „ja”, duchowości codzienności, duchowości kobiety i mężczyzny, duchowości opartej na doświadczeniach spirytystycznych, duchowości ateistycznej, a niektóre koncepcje duchowości tworzą związki znaczeniowe o antonimicznych znaczeniach (np. duchowość biznesu, pracy, pieniądza, medycyny). Zakotwiczenie tematyczne nowej duchowości zorientowane jest na szereg toposów, wśród których ilościowo wyróżniają się: topos duchowości pozareligijnej – prezentacje przez witryny mediów świeckich bogatej oferty duchowości z dominującą tendencją dystansowania się od religijności sformalizowanej, a nawet jej dyskredytowania; topos duchowości inkluzji – łączenia i powiązania odmiennych elementów rzeczywistości np. bytów transcendentnych, bytów niefizycznych, natury, zdrowia, ciała, psychiki, pracy, relaksu, modlitwy, medytacji, zdolności i doświadczeń spirytystycznych; toposy zorientowane na subiektywnie pojęty rozwój wewnętrznego „ja”, transgresję polegającą na przekraczaniu siebie, swego niedoskonałego wymiaru biologicznego oraz „uduchowianiu” nowych obszarów społecznej rzeczywistości, w tym codziennych praktyk. Uboższe treściowo są medialne oferty duchowości, zakorzenionych w religii chrześcijańskiej, zróżnicowanych według szkół i reguł (np. benedyktyńskiej czy ignacjańskiej). Topos duchowość bez religii w materiałach medialnych przedstawiana jest w dynamice przechodzenia od duchowości religijnej do duchowości zrywającej z tradycjami religijnymi. Rezygnacja z religii nie oznacza utraty duchowości, ale wejście na ścieżkę poszukiwań. Bogactwo ofert duchowości oraz zalety korzystania z przekazów internetowych (szybkość i łatwość dostępu, anonimowość użytkowników, możliwość kreacji treści) wskazują zarówno na duże zapotrzebowanie, jak i dyfuzję wzorów zaczerpniętych z doświadczeń i ich reprezentacji medialnych w krajach, w których różne formy nowej duchowości rozwijają się już dłuższy czas i bardziej dynamicznie niż w Polsce. Ruch internautów w globalnej sieci w poszukiwaniu informacji o duchowości sygnalizuje, że użytkownicy interesują się nią, a przestrzeń wirtualna sprzyja tym zainteresowaniom²⁸. Dla poszukujących wiedzy i przeżyć duchowych oferowane w cyberprzestrzeni bogactwo zawartości, czynią ją idealną alternatywą dla świata realnego²⁹. Dalsze badania reprezentacji medialnych w kierunku operacjonalizacji ich potencjału kształtowania opinii i przekonań internautów na temat współczesnych duchowości oraz analizy Internetu jako przestrzeni manifestowania i kreacji praktyk duchowości, pozwoliłyby na kolejne konkluzyjne wnioski odnośnie

²⁸ W. Misztal, *Przestrzeń medialna jako przestrzeń także duchowości*, „Studia i Perspektywy Medioznawcze” 2020 nr 2, s. 159.

²⁹ K. Klenke, *E-Spirituality: Spirituality at The Confluence of Affect and Technology*, „Journal of Management, Spirituality & Religion” 2007 z. 4 (2), s. 250.

do kolejnych etapów mediatyzacji duchowości i jej adaptacji do logiki funkcjonowania mediów.

Bibliografia

- Asp K., *Måktiga massmedier: Studier i politisk opinionsbildning*, Stockholm 1986.
- Berelson B., *Content Analysis in Communication Research*, New York 1952.
- Berger H., Douglas E., *The Internet as virtual spiritual community: Teen witches in the United States and Australia*, w: D Lorne, D.Cowan (red.) *Religion Online: Finding Faith on the Internet*, New York 2004, s. 175–188.
- Hepp A., *Mediatization and the 'Molding Force' of the Medias*, „Communications. The European Journal of Communication Research” 2012 z. 37(1), s. 1–28.
- Couldry N., Hepp A., *Conceptualizing Mediatization: Contexts, Traditions, Arguments*, „Communication Theory” 2013 z. 23, s. 191–202.
- Couldry N., *Mediatization or mediation? Alternative understandings of the emergent space of digital storytelling*, „New Media & Society”, 2008 z. 10 (3), s. 373–391.
- Eliade, M., *Încercarea labirintului*, Cluj-Napoca, Dacia, 1990.
- Hepp A., *Mediatization and the 'Molding Force' of the Medias Communications*, „The European Journal of Communication Research” 2012 z. 37 (1), s. 1–28
- Hjarvard S., *Three Forms of Mediatized Religion. Changing the Public Face of Religion*, w: S. Hjarvard, M. Lövheim (red.), *Mediatization and Religion. Nordic Perspectives*, Göteborg 2012, s. 21-44.
- Hjarvard S., *The Mediatization of Society. A Theory of the Media as Agents of Social and Cultural Change*, „Nordicom Review” 2008 nr 2, s. 105-134.
- Hjarvard S., *The Mediatization of Culture and Society*, London, New York 2013.
- Hojsgaard M.T., *Cyber-religion: On the Cutting Edge Between the Virtual and the Real*, w: M.T. Hojsgaard, M. Wartburg (red.), *Religion and Cyberspace*, London, Routledge 2005, s. 50-63.
- Holsti O.R., *Content analysis for social sciences and humanities*, MA: Addison-Wesley 1969.
- Hoover S., *Complexities: case of religious cultures*, w: K. Lundby (red.), *Mediatization: Concept, Change, Consequences*, New York 2009, s. 123–138.
- Höijer B., *Social Representations Theory. A New Theory for Media Research*, „Nordicom Review” 2011 z. 32(2), s. 3–16. DOI: 10.1515/nor-2017-0109.
<https://gs.statcounter.com/search-engine-market-share> (dostęp 8.01.2024).
- Klenke K., *E-Spirituality: Spirituality at The Confluence of Affect and Technology*, „Journal of Management, Spirituality & Religion” 2007 z. 4(2), s. 234–268. DOI: 10.1080/14766080709518659.
- Knoblauch H. *Communicative Constructivism and Mediatization*. „Communication Theory” 2013 z. 23, s. 297–315.
- Knoblauch H., *Über die kommunikative Konstruktion der Wirklichkeit*, w: G. Christmann (red.), *Zur kommunikativen Konstruktion von Räumen. Theorie und Praxis der Diskursforschung*, Wiesbaden 2016, s. 29–53.
- Krippendorff K., *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*, London 1980.
- Krotz F., *The meta-process of 'mediatization' as a conceptual frame*, „Global Media and Communication” 2007 nr 3, s. 256–260.
- Krotz F., *Mediatisierung: Fallstudien zum Wandel von Kommunikation*, Wiesbaden 2007.
- Krotz F., *Die Mediatisierung kommunikativen Handelns. Der Wandel von Alltag und sozialen Beziehungen, Kultur und Gesellschaft durch die Medien*, Wiesbaden 2001.
- Leśniczak R., *Mediatyzacja religii w kontekście czwartej rewolucji przemysłowej. Refleksje medioznawcze*, „Społeczeństwo. Edukacja. Język” 2023 z.17, s. 21-39, DOI: 10.19251/sej/2023.17(2).

- Leśniczak R., *Mediatyzacja religii w czasach globalizacji i neoglobalizacji. Wybrane refleksje medioznawcze*. „Studia Medioznawcze” 2022 z. 23 (4), 1312–1321. <https://doi.org/10.33077/uw.24511617.sm.2022.4.712>.
- Leśniczak R., *Mediatization of Institutional Communication of the Catholic Church. Reflections on the Margins of the Migration Crisis*, „Studia Medioznawcze” 2019 z. 20 (3), s. 237–246.
- Livingstone S., Lunt P., *Mediatization: an emerging paradigm for media and communication research*, w: K. Lundby (red.), *Mediatization of Communication: Handbooks of Communication Science* t. 21, s. 703–723, Berlin 2014.
- Lundby K., *Mediatization of Communication*, w: K. Lundby (red.), *Handbooks of Communication Science*, t. 21, s. 3–38, Berlin 2014.
- Lunt P., Livingstone S., *Is ‘mediatization’ the new paradigm for our field? A commentary on Deacon and Stanyer (2014, 2015) and Hepp, Hjarvard and Lundby (2015)*, „Media, Culture & Society” 2016 z. 38(3), s. 462–470. <https://doi.org/10.1177/0163443716631288>
- Marková I., *Dialogicality and Social Representations. The Dynamics of Mind*, Cambridge 2003.
- McLuhan M., *Understanding Media: The Extensions of Man*, London 1967.
- Misztal W., *Przestrzeń medialna jako przestrzeń także duchowości*, „Studia i Perspektywy Medioznawcze” 2020 nr 2, s. 157–169.
- Moscovici S., *The Myth of the Lonely Paradigm: A Rejoinder*, „Social Research” 1984 z. 51, s. 939–967.
- Moscovici S., *The Phenomenon of Social Representations*, w: *Social Representations*, R.M. Farr, S. Moscovici (red.), Cambridge 1984, s. 3–69.
- Moscovici S., *Notes Towards a Description of Social Representations*, „European Journal of Social Psychology” 1988 z. 8, s. 211–250.
- Moscovici S., *The Invention of Society. Psychological Explanations to Social Phenomena*. Cambridge 1993.
- Moscovici S., *Social Representations. Explorations in Social Psychology*, Cambridge 2000.
- Moscovici S., *Why a Theory of Social Representations?*, w: K. Deaux, G. Philogéne (red.), *Representations of the Social: Bridging Theoretical Traditions*, Oxford 2001, s. 8–35.
- Moscovici S., *Psychoanalysis. Its Image and Its Public*, Oxford 2007.
- Neuendorf K. A., *The Content Analysis. Guidebook*, London 2002.
- Ramasubramanian S., *Media and Spirituality*, w: M.B. Oliver, A.A. Raney (red.), *Media and Social Life*, New York 2014, s. 46–62, DOI:<https://doi.org/10.4324/9781315794174>.
- Rautela S., A. Sharma, *Spirituality and Social Media: Connecting the Dots*, „International Journal of Interactive Mobile Technologies (IJIM)” 2019 z. 13 (9), s. 81–98, <https://doi.org/10.3991/ijim.v13i09.8863>.
- Sierocki R., *Oblicza religii, religijności i duchowości w świetle wyników badań w raportach trendowych*, „Studia Humanistyczne AGH” 2021 z. 20 (3), s. 59–61.
- Sierocki R., *Praktykowanie religii w nowych mediach. Katolicka przestrzeń Facebooka*, Toruń 2018.
- Silverstone R., *Complicity and collusion in the mediation of everyday life*, „New Literary History” 2002 nr 4, s. 761–780.
- Schulz W., *Reconstructing Mediatization as an Analytical Concept*, „European Journal of Communication” 2004 nr 1, s. 87–101.
- Szulich-Kałuża, J., *The Pluralism of Spirituality in Press Coverage*, w: *Secularization and the Development of Religion in Modern Polish Society*, L. Dyczewski (red.), Washington D.C 2015, s. 145–155.
- Szulich-Kałuża J., *Tożsamość religijna w dobie mediatyzacji religii*, „Roczniki Nauk Społecznych” 2021 nr 1, t. 13, s. 133–150.
- Szymczak W., Szulich-Kałuża, J., *Religious or Spiritual? Empirical Manifestations of Contemporary Changes in Poles’ Self-Declarations and Media Representations*, „Verbum Vitae” 2022 z. 40 (4), s. 813–842, <https://doi.org/10.31743/vv.13903>.

Biogram autorki

dr hab., prof. KUL Justyna Szulich-Kałuża, medioznawca, socjolog mediów, dyrektor Instytutu Dziennikarstwa i Zarządzania KUL, kierownik Katedry Komunikacji Wizualnej i Nowych Mediów KUL. Jest członkiem Polskiego Towarzystwa Badań nad Filmem i Mediami (przewodnicząca oddziału lubelskiego), Polskiego Towarzystwa Socjologicznego. Jej zainteresowania naukowo-badawcze dotyczą obszarów: komunikacja wizualna, narracje wizualne, komunikacja religijna, mediatyzacja życia społecznego, paradygmaty badania mediów, multimodalna analiza dyskursu. Wykonawca międzynarodowych projektów naukowych (*Ehe und Familienvorstellungen im internationalen Vergleich; Cultural Heritage and Contemporary Change; The Future of Religious Faith from CEE Perspective; Framing of the Ukraina-Russia conflict in media. Representation of the conflict in discourse on the Facebook, VKontakte, and Internet portals: DELFI, correspondent.net, Pravda.com.ua, kyivpost.com and onet.pl*).